

которые характеризуют здоровьесберегающую среду высшего учебного заведения, влияют на процесс формирования потребности к занятиям физической культурой. Разработанный и реализованный в педагогическом эксперименте подход к организации учебного процесса по физическому воспитанию способствовал более осознанному отношению студентов к содержанию занятий, обеспечивал внесение элементов творчества, исследовательской деятельности в учебный процесс, что способствовало повышению его эффективности.

Ключевые слова: здоровьесберегающая среда, здоровый образ жизни, физическое воспитание.

Eugenia Zakharina. School Health Component of the Process of Physical Education for University Students.

There are questions which are not resolved yet and they deal with the category of purpose, composition, characteristics of health-promoting activities in higher education establishments, its place and role in creating conditions for the physical, mental and social well-being of students in health saving higher educational system of university. The main aims of this research are: 1) to define the pedagogical conditions that characterize health saving higher educational system of physical training; 2) to analyze students' lifestyle and their participation in physical training and sports activities. The recently accomplished experimental investigation has allowed to settle the dynamic development of healthy lifestyle indicators, which were used by the students. This thesis has firstly revealed social and objective factors which characterize health saving higher educational system for the higher educational establishments, which have the great impact on the forming process of needs for the constant physical education. The worked out and realized in the pedagogical experiment approach to the organizational university process for physical education, has conduced the more developed students' attitude towards the whole training process and has given the elements of creativity, research activity in university process, and all these have given the great start to its affectivity.

Key words: health saving high educational system, healthy lifestyle, physical education.

УДК 378.011.3-051: 615.83: 364.786: 616.831-053.5

Світлана Шульце

Система підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до забезпечення соціальної адаптації школярів із церебральним паралічем

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

Сьогодні провідне місце в реабілітації, соціальній адаптації й фізичній реабілітації дітей із церебральним паралічем (ЦП) посідає адаптивне фізичне виховання. У зв'язку з цим актуалізується проблема ефективного управління цим процесом, а значить підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації [1; 2; 8]. Одним із провідних завдань таких фахівців є адаптація школярів із ЦП до повноцінної життєдіяльності в суспільстві як активних учасників процесу [13].

Аналіз досліджень із цієї проблеми. На сучасному етапі провідну роль у розв'язанні завдань медико-соціальної адаптації, фізичної реабілітації осіб з обмеженими функціями посідають засоби фізичного виховання. Водночас одним із біологічних чинників, що визначає зміст їхньої рухової активності, є насамперед зумовлена хворобою негативна симптоматика морфологічного й функціонального стану [3; 4; 9; 12].

Розв'язанню цієї проблеми частково сприяє підготовка майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до забезпечення соціальної адаптації школярів із ЦП [8].

Дослідження проблем підготовки фахівця-практика до професійної діяльності, вимог до рівня його підготовленості, а також готовності як комплексного критерію, що характеризує придатність педагога до роботи, упродовж усього періоду вивчення відзначалися неоднаковим науковим інтересом і різною методологічною базою [5]. Тому ефективністю діяльності фахівців із фізичної реабілітації вважається їхня підготовка, що повна бути відображена в навчальних планах, які мають суттєві недоліки, один із яких – формування знань, умінь і навичок без урахування суттєвих відмінностей школярів із ЦП, порівняно з іншими учнями з обмеженими функціями, що не сприяє якісній роботі з цим контингентом, а також соціальній адаптації [4].

Питання соціальної адаптації полягає в тому, що завдання, які розв'язуються в навчально-виховному процесі ВНЗ, зокрема зміст навчальних планів та спеціалізація загалом, не враховують проблеми підготовки фахівців із фізичної реабілітації до роботи зі школярами з ЦП. Дослідження проблематики підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до забезпечення соціальної адаптації школярів із ЦП відсутні, а навчальні матеріали не враховують у своєму змісті цієї проблеми, що

не сприяє якійсь підготовці майбутніх фахівців із фізичної реабілітації. У зв'язку з цим проведено відповідне дослідження.

Формулювання мети та завдань роботи. Мета роботи – розробити систему підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до соціальної адаптації школярів із церебральним паралічем.

Методи та організація дослідження. Використано такі методи, як аналіз і синтез, систематизація й узагальнення даних наукової літератури, документальних матеріалів, теоретичне моделювання, системний, системно-діяльнісний. Ураховуючи отримані дані, а також результати проведеного раніше констатувального експерименту, практичний досвід, розробили зміст системи підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до соціальної адаптації школярів із ЦП для її подальшої експериментальної апробації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. За даними наукової літератури [11], системний підхід – це сукупність загальнонаукових методологічних принципів (вимог), в основі яких лежить вивчення об'єктів або систем. До таких вимог відносять установлення залежності кожного елементу від його місця й функцій у системі з урахуванням того, що властивості цілого не зводяться до суми властивостей його елементів; аналіз того, наскільки поведінка системи обумовлена особливостями окремих елементів та властивостями її структури; дослідження механізму взаємодії системи й середовища; вивчення характеру ієрархічності, притаманного цій системі; забезпечення різнобічного багатоаспектного опису системи; розгляд системи як динамічної цілісності, що розвивається.

Ураховуючи зазначене, а також дані констатувального експерименту й практичний досвід, розробили систему підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до соціальної адаптації школярів із ЦП.

Під час проектування системи спиралися на такі положення:

- визначення мети підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до означеної діяльності, що орієнтує всі компоненти системи на досягнення позитивного результату завдяки реалізації освітніх, розвивальних і виховних функцій;
- успіх розв'язання завдань навчально-виховного процесу значною мірою залежить від сформованої в студентів позитивної мотивації до діяльності, стійких знань і професійних умінь, наявного й реалізованого систематично педагогічного контролю [7];
- гарантією досягнення високих результатів навчального процесу є одночасне формування мотиваційного, змістового та діяльнісного компонентів готовності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до соціальної адаптації школярів із ЦП;
- поетапне досягнення мети в ході реалізації розробленої систем.

Мета розробленої системи підготовки полягала у формуванні в майбутніх фахівців із фізичної реабілітації готовності здійснювати соціальну адаптацію школярів із ЦП під час занять фізичною культурою, реалізації міжпредметних зв'язків у ході інших занять та заходів.

Процес підготовки розглядали в аспекті освітніх, розвивальних і виховних функцій. *Освітня функція* передбачала оволодіння знаннями про особливості дітей із ЦП, сутність соціальної адаптації, засоби й методи її досягнення, підходи до їх використання під час різних форм занять фізичними вправами.

Розвивальна функція передбачала покращення професійно важливих якостей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, формування в них творчого підходу до професійної діяльності та розв'язання різних за змістом завдань.

Виховна функція передбачала формування наукового світогляду, інтересу й позитивного ставлення студентів до професійної діяльності, зокрема зі здійснення соціальної адаптації дітей із ЦП, створення передумов для самовиховання та самовдосконалення, що разом з оволодінням знаннями, формуванням практичних умінь, удосконаленням професійних якостей сприятимуть розвитку особистості майбутнього фахівця.

Змістом підготовки був спецкурс «Соціальна адаптація школярів із ЦП»; семінари-практикуми; консультації на початку кожної педагогічної практики; розширення кожним студентом індивідуального пакету наочно-інформаційного забезпечення для формування необхідних знань та вмінь.

Реалізовувався зміст підготовки поетапно. *Підготовчий* передбачав розширення вже наявних первинних професійних інтересів, усвідомлене розуміння необхідності здійснення соціальної адаптації школярів із ЦП у майбутній професійній діяльності; формування особистісних якостей, знань та вмінь організувати заняття фізичними вправами, масові спортивно-оздоровчі заходи, виконувати аналіз таких занять і вносити необхідні корективи для ефективного розв'язання поставлених завдань.

Упродовж *частково-пошукового етапу* розвивали творчі якості студентів, пов'язані з формуванням варіативного мислення, що забезпечує творчу професійну діяльність, урахуваючи нові умови, які склалися в процесі навчальної діяльності; умінь обирати оптимальні засоби фізичного виховання відповідно до змісту занять і масових виховних заходів. На цьому етапі визначали проблему, здійснювали пошук шляхів та способів її розв'язання, засобів і методів фізичного виховання для розв'язання поставлених завдань.

Упродовж *творчого етапу* підвищували інтерес студентів до творчої діяльності, виховували ініціативність і самостійність, використовуючи творчі завдання-дослідження, що передбачали врахування індивідуальних можливостей студентів.

Функціонування розробленої системи забезпечувалося реалізацією принципів науковості, доступності, свідомості й активності, зв'язку теорії з практикою, наочності, індивідуалізації, освітньої рефлексії.

Усі вимоги принципів реалізовувались у взаємозв'язку, що мало забезпечити більш високі результати у формуванні готовності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до здійснення соціальної адаптації з ЦП. Такий підхід сприяв також послідовному й системному оволодінню знаннями, формуванню вмінь студентів забезпечувати соціальну адаптацію дітей під час розв'язання різнопланових завдань в умовах навчального закладу, усвідомленого вибору змістових компонентів своєї професійно-освітньої бази, формування міждисциплінарних зв'язків і на цій основі – знань та вмінь як цілісної системи майбутньої професійної діяльності.

Реалізації у взаємозв'язку вищезазначених принципів сприяла проблемно-ситуативна організація навчального процесу, що передбачала самостійність студентів у пошуку шляхів і способів розв'язання змодельованої на занятті проблеми завдяки встановленню для кожного з них індивідуальних навчальних цілей. Зазначене уможливило формування, насамперед, творчих якостей майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, урахуваючи їхні потенційні можливості, та розширення кожним із них змісту індивідуального пакету наочно-інформаційного забезпечення для його подальшого використання на заняттях із дітьми з ЦП та в процесі самовдосконалення («кейсовий метод»).

Водночас важливу роль відігравали визначені нами педагогічні умови, а саме: націленість студентів на самооцінку результатів вибору засобів фізичного виховання і її зіставлення з експертною оцінкою; спрямованість на творчу самореалізацію, що стимулювалась об'єктивним оцінюванням такої діяльності; створення на заняттях спецкурсу емоційно забарвленого освітнього середовища та предметно-розвивального на наступних етапах підготовки; активне використання сучасних інформаційних засобів під час підготовки до занять із дітьми з ЦП.

Першу із зазначених педагогічних умов реалізовували задля визначення студентами рівня готовності до забезпечення соціальної адаптації школярів з ЦП за мотиваційним, змістовим і діяльнісним компонентами. Ураховували дані спеціальної літератури, передусім пов'язані з обробкою отриманих результатів, згідно з якими встановлюються середні показники статистичної сукупності, варіації значень елементів сукупності, зв'язки між ознаками сукупності. При цьому передбачалося, що самооцінка студентами досягнутих у навчальному процесі результатів дасть змогу встановити їх відповідність поставленим цілям і завданням навчання, визначити рівні навчальних досягнень; сприятиме розвитку мотивів, які тісно пов'язані з інтересом до учіння, почуттям задоволення від успіхів, радістю від подолання труднощів і досягнення мети.

Реалізацію іншої педагогічної умови (спрямованість студентів на творчу самореалізацію, що стимулювалась об'єктивним оцінюванням їхніх результатів) забезпечували, посилюючи мотиваційну сферу студентів. Зокрема, підвищення мотивів самореалізації та самоствердження досягалося завдяки стимулювальній функції оцінки, а саме оцінювали за визначеними напрямками як поточні досягнення студентської молоді, так і приріст рівня набутих знань й умінь. Також урахували, що спонукає студента насамперед до внутрішньої роботи над собою особистісно значуща діяльність, у якій він пізнає себе та навколишній світ, принципи, норми й способи взаємодії з іншими студентами, набуває життєвого досвіду та моральних цінностей.

Реалізація такої педагогічної умови, як створення на заняттях спецкурсу емоційно забарвленого й предметно-розвивального освітнього середовища, передбачала формування в студентській молоді позитивної мотивації до зазначеної діяльності; надання ґрунтовних знань про соціальну адаптацію; формування професійних умінь застосовувати набуті знання в навчально-виховній роботі з дітьми з ЦП у реальних умовах навчального закладу. Передбачалося також, що реалізація впродовж спецкурсу предметно-розвивального середовища забезпечить студентів необхідними знаннями й уміннями, посилить мотиваційний і процесуальний компоненти їхньої готовності до досліджуваного виду професійної діяльності.

Реалізацію педагогічної умови, пов'язаної з використанням сучасних інформаційних засобів передачі й одержання навчальної інформації під час підготовки до занять із дітьми з ЦП передбачало використання Інтернету, електронних підручників, посібників, персональних портфоліо, локальної (університетської) мережі, що містила інформацію про необхідні сайти.

Зміст підготовки планували реалізовувати в традиційних і нетрадиційних (семінари-дослідження, моделювання педагогічних ситуацій) формах. Важливого значення надавали самостійній роботі, індивідуальним дослідним завданням, педагогічній практиці.

Структурними елементами педагогічного контролю в розробленій системі були компоненти готовності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до соціальної адаптації школярів із ЦП, а саме: мотиваційний, змістовий та процесуальний.

Критеріями готовності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до досліджуваного виду професійної діяльності є інтерес і позитивне ставлення до цієї діяльності; повнота й глибина оволодіння програмним матеріалом; здатність до творчого чи репродуктивного відтворення та практичного застосування набутих знань й умінь; творче, конструктивне чи репродуктивне розв'язання завдань у нестандартних ситуаціях при застосуванні знань щодо соціальної адаптації школярів із ЦП під час занять фізичною культурою як їхньої змістової складової частини, під час інших занять і виховних заходів – як засобу реалізації міжпредметних зв'язків; якісний склад індивідуального пакету наочно-інформаційного забезпечення занять. Стан готовності до зазначеної діяльності може відповідати високому (*A*), достатньому (*BC*), задовільному (*DE*), дуже низькому (*FX*) чи незадовільному (*F*) рівням.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Однією з необхідних і важливих умов підготовки фахівців із фізичної реабілітації до професійної діяльності вважають формування в них відповідних знань та умінь. Для досягнення належного педагогічного ефекту необхідні дієва система підготовки, критерії й рівні сформованості компонентів готовності до зазначеного виду професійної діяльності, комплекс заходів з удосконалення сформованих знань, умінь.

Підготовку майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до соціальної адаптації школярів із ЦП потрібно розглядати як систему, взаємопов'язані компоненти якої – зміст, принципи, форми, педагогічний контроль та умови реалізації зазначеного на кожному етапі. Зміст підготовки передбачає вивчення спецкурсу (за кредитно-модульною системою), після цього – удосконалення сформованих знань й умінь студентів, використовуючи предметно-розвивальне середовище під час занять циклу професійно орієнтованих дисциплін, а також педагогічне практикування, що передбачає попередні спеціальні консультативні семінари-практикуми, розроблення кожним студентом пакету наочно-інформаційного забезпечення занять зі школярами з ЦП.

Педагогічний контроль у запропонованій системі означає оцінювання мотиваційного компонента (усвідомлене, відповідальне ставлення до навчання, стійкий інтерес, орієнтацію та потребу й творче використання набутих знань, умінь на практиці, бажання досягнути успіху в застосуванні засобів фізичного виховання для розв'язання різних за змістом завдань), змістового (повні за обсягом і глибокі за якісним складом знання про соціальну адаптацію школярів із ЦП, зміст програми виховання під час занять фізичними вправами в різних формах, методики відбору адекватних завданням засобів і їх використання для комплексного розв'язання таких завдань, складання планів-конспектів занять і сценаріїв виховних заходів, поетапне формування відповідних знань й умінь, розвиток творчих якостей); діяльнісний (уміння застосовувати набуті знання безпосередньо в практичній діяльності, компетентно аналізувати її результати, упереджувати помилки).

Подальші дослідження варто спрямувати на експериментальну перевірку ефективності запропонованої системи підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до розв'язання поставленого завдання.

Джерела та література

1. Ганзина Н. В. Система рекреативно-восстановительных мероприятий в социальной адаптации инвалидов с последствиями детского церебрального паралича : автореф. дис. на соискание научной степени канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки и оздоровительной физической культуры» / Н. В. Ганзина. – М. : РГАФК, 1997. – 21 с.
2. Демчук С. П. Зміст фізичного виховання в соціальній інтеграції та реабілітації школярів 15–16 років з церебральним паралічем : дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : [спец.] 24.00.02 / Демчук Світлана Петрівна. – Рівне, 2003. – 192 с.
3. Єдинак Г. А. Фізичне виховання дітей з церебральним паралічем : монографія / Г. А. Єдинак. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький, 2009. – 394 с.

4. Єдинак Г. А. Теоретико-методичні основи рухової діяльності дітей з церебральним паралічем у фізичному вихованні : автореф. дис. на здобуття вченого ступеня д-ра наук з фіз. вих. та спорту : 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Г. А. Єдинак – К., 2010. – 53 с.
5. Качмар О. О. Параметри ходи пацієнтів з дитячим церебральним паралічем / О. О. Качмар // Укр. вісник психоневрології. – 2000. – Т. 8. – Вип. 2 (24). – С. 66–68.
6. Ковінько М. С. Професійно-прикладна спрямованість занять фізичною культурою з учнями з церебральним паралічем : метод. рек. / М. С. Ковінько, О. С. Куц. – Львів : Наук.-вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 45 с.
7. Круцевич Т. Ю. Контроль в фізическом воспитании детей, подростков и юношей : учеб. пособие / Т. Ю. Круцевич, М. И. Воробьев. – Киев : Поліграф-Експрес, 2005. – 195 с.
8. Левченко И. Ю. Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата : учеб. пособие / И. Ю. Левченко, О. Т. Приходько. – М. : Академия, 2001. – 186 с.
9. Ли Е. С. Социально-педагогические аспекты и модифицированные методические приемы оздоровления инвалидов с последствиями заболевания детским церебральным параличом средствами физической культуры : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки и оздоровительной физической культуры» / Е. С. Ли. – М. : ВНИИФК, 1997. – 18 с.
10. Сисоева С. О. Освітні технології: методологічний аспект / С. О. Сисоева // Професійна освіта: педагогіка і психологія : польсько-український щорічник / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Київ ; Ченстохова, 2000. – С. 351–368.
11. Философия науки в опросах и ответах : учеб. пособие / В. П. Кохановский. – Ростов на/Д. : Феникс, 2006. – 352 с.
12. Corbin C. B. Fitness for Life / C. B. Corbin, R. Lindsey. – updated 5-th edition. – Champaign, 2006. – 327 p.
13. Liukkonen J. Psychology for physical educators: student in focus / J. Liukkonen – 2-nd edition. – Windsor : Human Kinetics, 2007. – 293 p.
14. Stallings V. A. Nutritional status and growth of children with diplegic or hemiplegic cerebral palsy / V. A. Stallings, E. B. Charney, J. C. Davies, C. E. Cronk // Dev. Med. & Child. Neurol. – 1993. – № 35. – P. 997–1006.

Анотації

На основі експериментальних результатів та даних наукової літератури, практичного досвіду розроблено систему підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до соціальної адаптації школярів із церебральним паралічем. Це передбачає взаємозв'язок змісту, принципів, форм, поетапного педагогічного контролю й умов їх реалізації на кожному етапі застосування системи. Змістом підготовки вважаються спецкурс з організацією навчання за кредитно-модульною системою, навчання в предметно-розвивальному середовищі, спеціальні консультативні семінари на початку педагогічних практик, накопичення кожним студентом індивідуального пакету наочно-інформаційного забезпечення занять зі школярами з церебральним паралічем, педагогічне практикування.

Ключові слова: фахівці з фізичної реабілітації, система професійної підготовки, діти з церебральним паралічем, соціальна адаптація.

Світлана Шулце. Система підготовки будучих спеціалістів по фізической реабілітації к обеспечению соціальної адаптації школьників с церебральним паралічем. *На основе експериментальних результатів та даних наукової літератури, практичного досвіду розроблена система підготовки будучих спеціалістів по фізической реабілітації в соціальної адаптації школьників с церебральним паралічем. Это предполагает взаимосвязь содержания, принципов, форм, поэтапного педагогического контроля и условий их реализации на каждом этапе применения системы. Содержанием подготовки являются спецкурс по организации обучения по кредитно-модульной системе, обучение в предметно-развивающей среде, специальные консультативные семинары в начале педагогических практик, накопления каждым студентом индивидуального пакета наглядно-информационного обеспечения занятий со школьниками с церебральным паралічем, педагогическое практикование.*

Ключевые слова: спеціалісти по фізической реабілітації, система професійної підготовки, діти з церебральним паралічем, соціальна адаптація.

Svetlana Schulze. The System of Training for Future Specialists in Physical Rehabilitation to Ensure Social Adaptation of Pupils with Cerebral Palsy. *Based on experimental data, scientific literature data and practical experience, the system of training of future specialists in physical rehabilitation to social adaptation of pupils with cerebral palsy is developed. The system provides relationship content, principles, forms, gradual pedagogical control conditions and their implementation at every stage of the system. The content of the training is: organization of a special course of study for credit system, training in subject-evolving environment, special consultative workshops in early pedagogical practices accumulation of each individual student package-visual information support classes with students with cerebral palsy, pedagogical practice.*

Key words: physical rehabilitation specialists, system training, children with cerebral palsy, social adaptation.